

BIBLIAI MŰFAJOK ÉRTELMEZÉSE

© dr. Szalai András, Apológia Kutatóközpont, www.apologia.hu (v.3. 2016.03.08.)

A Biblia értelmezésekor az egyes iratok vagy szövegrészek műfajára is figyelni kell. Bár az egyes iratok elejére nincs odaírva, hogy mely műfajba tartoznak, és annak milyen sajátosságai vannak, a szentírók mindig tudatosan választották meg egy adott üzenet vagy történet rögzítésének a formáját. A műfaj azonosítása és sajátosságainak ismerete alapvető segítséget nyújt a helyes értelmezéséhez.

1. Ószövetségi műfajok

1.1. Elbeszélések

Az Ószövetség majdnem fele elbeszélés (1-5Móz, Józs, Bír, Ruth, 1-2Sám, 1-2Kir, 1-2Krón, Ezsd, Neh, Eszt), és az Újszövetségnek is kb. a fele (Mt, Mk, Lk, Jn; ApCsel). A bibliai elbeszéléseket olvasva több dolgot is szem előtt kell tartani:

- A bibliai elbeszélések *a modern történelemírástól eltérően* nem a múlt adatszerű rögzítését szolgálta, hanem a múlt tanulságait hangsúlyozta abból a szempontból, hogy mit kell megtudnunk Istenről, az emberről és a világról. Üdvtörténetről van szó, tehát az egyes történetek Izrael átfogó történetének, illetve Isten és ember egyetemes történetének részei. Főszereplőjük valójában Isten.
  - A történetekből ezért nem is tudunk meg minden részletet, csak azt, amit az írók céljaiknak megfelelően fontosnak tartottak elmondani, azaz, amit üzeni akartak. A feladat tehát nem az elhallgatott részek kitalálása, hanem a szövegben megtalálható részek alapján az írói cél, az üzenet megértése.
- A bibliai elbeszélések *az ókorban általánostól eltérően* nem csak istenek, uralkodók és hősök történetei, hanem egészen kivételes módon hétköznapi emberekről is szólnak, illetve kíméletlenül őszinték. Más kultúrákban egyszerűen nem volt szokás megörökíteni az ősök és az uralkodók vereségeit, jellemhibáit, bűneit.
  - A bibliai alakok hozzánk hasonló, hús-vér emberek, tipikus közéleti figurák, sajátos kultúrával és minden emberi gyarlósággal. Nem minden példaértékű tehát, amiről olvasunk, csak mert a szentírók sokszor az olvasóra hagyják a tanulságok levonását.
- A bibliai elbeszélések helyenként magyarázatra szorulnak, és illusztrációként szolgálnak a később keletkezett tanítói szövegek számára. Értelmezésük során tehát a tanítói részekből kell kiindulni, és nem fordítva.

- A bibliai elbeszélések vagy egyetemes jelentőségűek, vagy egyszeri történekekről tudósítanak, tehát *nem mindig rólunk szólnak*. Tanulságuk lényege számunkra is útmutató lehet, de nem feltétlenül minden részlet.

1.2. Költészet

Az Ószövetség harmada költői formában íródott. Több költői rész található a történelmi és a prófétai irodalomban is, de a Biblia nagy, önálló költői műve a Zsoltárok. Az iratgyűjtemény héber neve *T'hillím* („dicsőítő énekek”), a magyar „zsoltár” szó a görög *pszaltérion*-ból („húros hangszer”) származik, illetve a *pszalmosz*-ből („húros hangszerrel kísért ének”). A zsidók ugyanis a zsoltárokat nem felolvasták, hanem hangszerkísérettel énekelték, és éneklük a mai napig.

Az 1. zsoltár a könyv egészének a bevezető és tartalmi összefoglaló darabja, a 150. a végső következtetést fogalmazza meg. A zsoltároknak több típusa van, és az egyes zsoltártípusokat eltérő helyzetben alkalmazták (pl. a király-zsoltárokat a királyok trónra lépésének évfordulóján énekelték):

- panaszkodó; egyéni: 3. 22. 31. 39. 42. 57. 71. 120. 139. 142; közösségi: 12. 44. 80. 94. 137. bízó: 11. 16. 23. 27. 62-63. 91. 121. 125. 131. 139.
- hálaadó (Istent a tetteiért dicsőíti); egyéni: 18. 30. 32. 40. 66. 92. 116. 118. 138; közösségi: 65. 67. 75. 107. 124. 136. és magasztaló (Istent önmagáért dicsőíti): 8. 19. 33. 66. 103. 104. 113. 114. 117. 145-149.
- fogadalmi (a szövetséget erősíti meg): 50. 81. 89. 132.
- bölcsességi (tanító): 36-37. 49. 73. 112. 127-128, 133.
- történelmi (Izrael megőrzését mutatja be): 78. 105-106. 135-136, illetve Sionról vagy Jeruzsálemről szóló: 46. 48. 76. 84. 87. 122
- királysági: 2. 18. 20-21. 45. 72. 101. 110. 144, trónra lépési: 24. 29. 47. 93. 95-99.
- messiási: 2. 45. 72, prófétai: 22. 110, Isten végső uralmáról szóló: 96-99.
- ún. "átokzsoltárok": 12. 35. 58-59, 69-70. 83. 109. 137. 139-140. részletei (de vö. Zsolt 4:4, Mt 5:22, Róm 12:18-21).

A zsoltárnak mint műfajnak az alábbi jellegzetességeire kell figyelniük értelmzésük során:

- a zsoltár *megszólítottja* többnyire Isten (Istenhez és Istenről szól), de az olvasót is Isten útjára buzdítja
- a költészet mint forma az *érzelmeket* ragadja meg (valós élethelyzetben született, sokszor nyersen őszinte), ezért segíthet a saját érzelmeink kifejezésében (szavakat találni saját imáinkhoz)
- a költészet mint tömör forma a könnyű *megjegyezhetőséget* is szolgálja (héberül), de éppen a költői *túlzások* és tömör *általánosítások* miatt nem szabad a zsoltárok egyes kijelentéseire óvatosság nélkül tanítást alapozni.

A zsoltárok és a Péld nagy része is héber költészet, amelynek a legfeltűnőbb sajátossága a *gondolatrím*. Ennek több fajtája is van:

- ismétlés: az egymás alatti sorok ugyanazt fejezik ki, csak más szavakkal (Zsolt 19:2, Péld 7:14, vö. Ézs 44:22)
- szembeállítás: az egymás alatti sorok egymással ellentétbe állítanak bizonyos dolgokat (Zsolt 1:6, Péld 10:1)
- fokozás: az egymás alatti sorok egy bizonyos dolgot fokoznak (Zsolt 67:4 vö. Jób 5:19).

A zsoltárok eredetileg nem voltak versszakokra osztva. Egyes zsoltárok sorainak a kezdőbetűi azonban a héber ábécét követik (pl. Zsolt 119). Az értelmezés során mindig *az egész* zsoltár lendületét, mondanivalóját kell szem előtt tartani.

1.3. Bölcsességirodalom

Az Ószövetség bölcsességi irodalmához soroljuk Jób, a Példabeszédek és a Prédikátor könyvét. A könyvek egyes részeinek az értelmezéséhez és alkalmazásához a könyvek egészének az üzenete ad kulcsot.

Például a bölcsesség fogalma (*hokhma*) nem elvont filozofálás, hanem a gyakorlati tanácsok alkalmazásának a képessége. Ebből következően a bölcsességet a tanácsok alkalmazása közben, az egyéni tapasztalatok során kell megszerezni, akár áron is megvásárolni (értsd: a helyes döntés sokba kerülhet, de megéri). Ebben formai segítség lehet a monológ (Préd), a vitatkozás (Jób) vagy a közmondás (Péld). A legfontosabb azonban, hogy a bölcsesség forrása Isten (Péld 2:5-6) és végcélja az Istennek tetsző élet (Péld 3:7, Préd 12:13).

Salamon Példabeszédei (*Mislé*) az okos életvezetéshez ad tanácsokat: egy bölcs apa viselkedni tanítja fiatal fiát. Két életvitelt állít folyamatosan szembe: a bölcs és a bolond életét. A „bolond” azonban nem fogyatékos jelent, hanem a törvényt ismerő, de annak mégsem engedelmeskedő embert, aki nem hajlandó kifizetni a helyes döntés árát. A példabeszédek tkp. velősen megfogalmazott, sokszor egymástól teljesen független „igazságok” könnyen megtanulható füzére. Értelmezésükhöz szem előtt kell tartani, hogy

- *költői* formában lettek megírva, tehát műfaji, formai szempontból hasonlóak a zsoltárokhoz,
- tömören megfogalmazott, *általános* (de nem feltétlenül abszolút) *érvényű* igazságokat mondanak el,
- az Olvasóé a feladat, hogy ezeket a tanácsokat, tanulságokat a saját élet-helyzetében alkalmazza.

A Prédikátor (*Kohelet*) könyve első olvasásra könnyen félreérthető. Cinikusnak és pesszimizistának tűnő hozzáállása tkp. a többi bibliai könyv kontrasztja: így kellene látnunk az életet, *ha* Isten nem lenne, és *ha* csak ebben az életben

reménykedhetnénk. A könyv azért zavarba ejtő, mert kielégítetlenül hagy, de éppen a provokációval ösztönöz az élet értelmének kutatására, és így juttat el a végső tanulságig (Isten van, és tisztelni kell, ld. 3:14, 12:13-14).

Jób (*Ijov*) könyve azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy miért szenved az igaz ember? Azt a logikát kérdőjelezi meg, amely szerint „Isten igazságos, ezért az igaz ember áldott (tehát aki jól él, az igaz), a gonosz pedigátkozott (tehát aki bajban van, az bűnös)”. A könyv válasza: nem *minden* baj személyes bűn következménye. Ilyen helyzetben a szenvedőnek a Mindenhatóba vetett bizalomra, barátai részéről pedig szeretetre van szüksége (ld. Jób 42:10-12).

1.4. Törvény és parancsolatok

Az ószövetségi törvények értelmezésének egyik nagy kérdése, hogy mi volt a szerepük egykor, és hogy mi lehet a szerepük ma a keresztény életében? Ennek eldöntéséhez az alábbi szempontokra kell figyelni.

- A „szövetség” (héber *b'rit*) *nem egyenrangú felek* között kötötték; Isten az, aki kezdeményezi („Én szövetséget kötök veled”), Isten egyoldalúan tesz szövetségi ígéretet („...ő nem ember, hogy megszegje a szavát”), ő szabja meg a feltételeket (összesen 613 parancsolat), a másik fél szerződésszegését megbünteti (pl. háború, fogság), és mégis ígéretéhez híven a szövetséget nem bontja fel, sőt *új szövetség* kötésére is ígéretet tesz.
- Isten *csak a zsidósággal* kötött szövetséget, és a mózesi törvény áldásai és átkai is csak rájuk vonatkoztak; a törvény teljes körű alkalmazására is csak az izraeli teokratikus államforma keretein belül kerülhetett sor.
- A törvény *teljes egységet* alkotott, nem lehetett egyik-másik részét megtartani, a többit figyelmen kívül hagyni (Jak 2:10).
- Az egyes parancsok egy része (Tedd ezt! Ne tedd azt!) példa értékű, általános érvényű, mert nem ír le minden lehetséges élethelyzetet; a törvények nagyobb része *eseti* törvény (Ha..., akkor...), és Izrael sajátos társadalmi, erkölcsi, vallási életére vonatkozott.
- Jézus szerint a törvényt és a prófétákat *Jánosig* hirdették (Lk 16:16): Jézus „töltötte be”, azaz szerzett neki végső érvényt (Mt 5:17-18), és Jézus mutatta meg a lényegét is (Mt 22:36-40 vö. Róm 13:9).
- A törvény szent, igaz és jó volt (Róm 7:12,22), de az ember bűnös hajlamai miatt nem tudta követni (Róm 7:21-23, 8:3); a törvény szerepe azonban nem a bűn felszámolása vagy a bűnös üdvözítése volt, hanem – erkölcsi nevelő és a társadalmat stabilizáló hatásán túl – az, hogy az ember *felismerje a bűnt* és saját bűnös voltát (Róm 3:19-20, 4:15, 5:20, 7:7-9, Jak 2:10); ha rájön arra, hogy kegyelemre szorul, Szabadítójához menekül (Róm 7:1,6,22-24, 10:4, Gal 3:10,13,23-25, 4:5).
- A régi szövetség törvényeiből *csak annyi érvényes* az új szövetség idején,

amennyit az új is megemlíti; nem arról van szó, hogy az ószövetségi törvény egyes elemei át lettek mentve, mások nem (hiszen azok egységet alkottak), hanem arról, hogy az ószövetségi törvény mint egész *érvénytelen lett, el lett törölve* (ui. betöltötte feladatát), akkor is, ha egyes etikai parancsok meg lettek ismételve (pl. a Tízparancsolatból a szombattartás kivételével kilencre találunk utalást az Újszövetségben is, de a teokratikus zsidó királyság állami és rituális törvényeiből egyet sem).

- Jézus az apostolainak adta a „kulcsokat”, amelyekkel az új, nemzetközi, mindenféle társadalomban szétszórva élő hívők az új helyzetekben új döntéseket hozhattak („oldás / nyitás” = szabályok, tilalmak feloldása, „kötés / zárás” = szabályok, tilalmak kimondása, ApCsel 10:47, 11:18, 15:6, 18-29).

1.5. Prófétai és apokaliptikus irodalom

A próféta (héb. *náví*, gör. *profétész*) az, „aki előadja”, ti. amit istentől hallott vagy látott. A prófétákra gyakran használt kifejezés, hogy „Isten embere”, aki Isten üzenetét adja tovább (pl. Ám 3:8). Egyes próféták életéről mégis többet tudunk, mint arról, hogy amit hirdettek (pl. Illés).

A prófétai műveket *méretük*, és nem keletkezési sorrendjük vagy jelentőségük alapján szokás megkülönböztetni: vannak ún. „nagy próféták” (Ézsaiás, Jeremiás, Ezékiel, Dániel) és van 12 „kis próféta” (Hóseás, Jóel, Ámósz, Abdiás, Jónás, Mikeás, Náhum, Habakuk, Zofóniás, Haggeus, Malakiás). Az első író próféta Ámósz volt (kb. i. e. 760), az utolsó Malakiás (kb. i. e. 460). A próféták e három évszázados nagy korszakát rendkívüli politikai és társadalmi zűrzavar és az Istenhez és törvényéhez való hűtlenség jellemezte.

A próféciák nem egyszerűen jóslatok, a legtöbb esetben egy adott időszak helyzetének a hátterét leplezték le, tehát a jelen okait magyarázták, és csak néhány százalékuuk foglalkozott a jövő feltárásával. A próféták...

- nem a saját üzenetüket mondták el, hanem *Istenét* („Így szól az Úr...”); csak a hamis próféták kívánták maguknak az igen nehéz prófétai hivatalt (Jer 14:14, 23:21)
- tanítás szempontjából nem mondtak sok újat, leginkább *alkalmazták a törvényt*: a mózesi szövetség betartására szólítottak fel, az engedelmességért szabadulást és áldást, az engedetlenségért büntetést ígértek (ld. 3Móz 26 fej. 5Móz 4. és 28. fej.)
- időnként a közeli és távoli jövőről is szóltak, de nem tudták, hogy mi mikor teljesedik be (1Pt 1:10-12).

A próféták üzenete tehát elsősorban a kortársaknak szólt, mindig egy konkrét történelmi pillanatban hangzott el. Bár mi folyamatos szöveggént olvashatjuk írásaikat, az egyes kijelentések, fejezetek között évek, évtizedek is eltelhettek.

Nem véletlenül nehéz néha eldönteni, hogy a beszédgyűjtemény egyes szakaszai egyazon beszéd részei, vagy külön beszédek. Az időpontokról néha az író is tájékoztat (pl. Zak 1:1, 7:1), máshol csak sejtethjük, hogy a beszédek időben egymástól távol hangzottak el (ld. Ámós).

Az egyes prófétai könyvek mint beszédek gyűjteményei nem a folyamatos olvasgatás céljára készültek, ezért is nehéz olvasmányok. Értelmezésükkor először a beszédek keletkezésének körülményeit kell feltárni (mi volt az üzenet akkor?), és utána lehet csak alkalmazni (mi az, ami ebből itt és most nekünk is üzenet lehet?), nem feledve, hogy a próféták üzenetei elsősorban az igaz hit helyes megélését követelték.

Sajátos prófétai műfaj az ún. apokaliptikus irodalom. Az *apokalüpszisz* görög szó, jelentése „leleplezés” vagy „feltárás”. A műfajt az Ószövetségben Dániel és Ezékiel, az Újszövetségben főleg az evangéliumok látomásai (pl. Mk 13. fejezet) és a Jelenések könyve képviseli. Az apokalipszis a prófécia válfajának tekinthető, de a párhuzamok mellett eltérések is vannak:

- a hasonlóságok lényege, hogy a prófétikus és az apokaliptikus irodalom is foglalkozik a jövővel, gyakran szimbolikus a nyelvezete, és megmenekülést ígér
- a prófécia eredetileg szóban hangzott el, utólag írták le, viszonylag rövid volt, egy adott helyzet okait tárta fel („Ez azért történik, mert...”), és a bűnösöket állította választás elé („Ha megtérsz, akkor..., ha nem térsz meg, akkor...”); az apokaliptikus látomások azonban főleg a látható és a láthatatlan világban történő dolgok kapcsolatát tárták fel, és a hívőket buzdították kitartásra; rendszerint azonnal le lettek írva, de sajátos költői formába öntve, ezért nyelvezetük sokkal szimbolikusabb (állatok, számok szerepe).

2. Újszövetségi műfajok

2.1. Elbeszélések

Az Újszövetség kétharmadát történelmi elbeszélések alkotják: az evangéliumok és az Apostolok cselekedetei. Ezekre is állnak az ószövetségi elbeszélésekre érvényes értelmezési szabályok, de vannak járulékos szempontok.

Az Apostolok cselekedetei esetében két alapkérdés merül fel. Az első, hogy mi volt Lukács *célja* az ApCsel megírásával: ha az apostolok életrajzát akarta megírni, miért csak Péterrel és Pállal foglalkozik, velük is miért csak érintőlegesen? A válaszhoz elég megfigyelni a mű felépítését:

- időnként rövid összefoglalókat ad, mielőtt tovább megy (ApCsel 6:7, 9:31, 12:24, 16:4, 19:20); ezek lényege pedig mindig az, hogy a hívők gyarapod-

tak, számban és hitben egyaránt

- a történetek helyszínei is meghatározók (1-7. fejezet: Jeruzsálem, 8-10. fejezet: Júdea és Samária, 11-28. fejezet: az egész akkor ismert világ); tehát a misszió Jeruzsálemből eljut az akkori világ közepéig, Rómáig
- az összefoglalók és a helyszínek változása elárulja az író szándékát: Jézus próféciájának és parancsának beteljesedését, az evangélium elterjedését akarta megörökíteni (ApCsel 1:8);
- így érthető, miért nem írta meg pl. Péter és Pál teljes életrajzát, miért nem foglalkozott más apostolokkal (pl. Fülöp, Tamás) és más misszióterületekkel (pl. Etiópia, Illíria).

A másik nagy kérdés, hogy mennyiben *mintáértékűek* Lukács történelmi feljegyzései? Mi az, ami követendő, eszményi példa, és mi az, ami csak az akkori körülmények között logikus, de egyszeri jelentőségű esemény volt? Ennek eldöntéséhez érdemes szem előtt tartani, hogy

- Lukács többnyire megjegyzés és értékelés nélkül írja le a történeteket; mindig tanulságul, de nem feltétlenül mintául (leírás *nem* = előírás)
- ami csak egyszer történt meg, és egy konkrét helyzetből fakadt, más újszövetségi iratban pedig nincs említve vagy példának állítva, azt nem szabad mintává tenni (pl. „...mindenük közös volt”)
- ami akkor sem volt mindennapos, azt nem szabad normává tenni; pl. bár az ApCsel-ben kb. 40 csodáról olvashatunk, ezek egy kb. 35 éves időtartamon belül történtek, tehát akkor sem voltak mindennaposak.

Az evangélium szó a görög *euangelion*-ból származik, amely eredetileg a jó hírért járó jutalmat, majd magát a „jó hír”-t jelentette. Az evangélium olyan sajátos keresztény irodalmi műfajjá lett, amely Jézusról szól, az ő szavait és tetteit örökítette meg, illetve amelyen keresztül ő szólal meg a mai napig. Fontos tudni, hogy...

- nem csak egy evangélium van, hanem *négy*; mind más szerző műve, Jézust más szempontból mutatja be, és eltérő olvasókörnek készült, bár ugyanazt a történetet beszélik el
- nem pusztán száraz tudományos életrajzi adatokat közölnek, hanem tanúságtételek: a történetektől és azok főszereplőjétől megragadott emberek elbeszélései (az olvasó is ilyen emberré válhat: ugyanezzel a Jézussal járhat ma, mint annak idején a tanítványok)
- valóságos történelmet és elhangzott beszédeket rögzítettek, méghozzá szokatlan pontossággal, tehát megbízhatók (Lk 1:1-4, Jn 21:24, 1Jn 1:1)
- Jézus szavait kb. egy emberöltőn belül írták le, de addig is szájhagyomány útján terjedtek; ezért az evangéliumokban egy-egy helyzet vagy mondás eltérő összefüggésekben jelenik meg (Mt ~ Lk); néhány mondásnak egyáltalán nem tudjuk az eredeti összefüggéseit (pl. ApCsel 20:35).

Mindez alapján nekünk a helyes értelmezéshez ismernünk kell

- Jézus korát és környezetét (római uralom, helyi kultúra, földrajz, éghajlat, zsidó vallási irányzatok stb.), illetve Jézus saját tanítási eszköztárát (példázat, prófécia, találós kérdés, csoda stb.)
- az evangélista célját, tehát az egyes helyzetek, beszédek értelmezésekor mindig az adott evangéliumban meglévő szövegkörnyezetből kell kiindulnunk (a más evangéliumokkal való összehasonlítás célja nem „a teljes sztori” fellelése), illetve az evangélista eszköztárát is (Mk például Jézus tetteire koncentrál: cselekvő szolgaként mutatja be Jézust, a történéseknek pedig a gyakori „azonnal” szóval ad pergő ritmust, mint amikor egy filmben a következő jelenetet vágják be).

2.2. Példázatok

Az evangéliumokban találhatjuk Jézus példázatait, amelyek tanításának egyharmadát teszik ki (Mt, Mk, Lk-ban összesen 40). Ezek leginkább a Példabeszédekre és néhány prófétai üzenetre emlékeztetnek (pl. 2Sám 12, Nátán beszéde Dávidhoz), de Jézus példázatai önálló vonásokkal is rendelkeznek. A példázatról mint műfajról tudni kell, hogy...

- a példázat vagy példabeszéd görög eredetijének (*parabolé*) alapjelentése egybevetés, összehasonlítás, de sokjelentésű szó (hasonlat, példa, rejtvény, találós kérdés, közmondás stb.)
- olyan hosszabb-rövidebb beszédről van szó, amely – a szó szerinti értelmén túlmutatva – valami mást *szemléltet*; ez az ábrázolás nem a láthatót adja vissza, hanem valami rejtettet tesz láthatóvá (pl. a hallgatóság ki nem mondott gondolatait leplezi le, vagy Jézus igazi indítékait mutatja be)
- mindig közismert dolgokból, az életben előforduló helyzetekből indul ki, és elvárható logikával (Lk 7:43) vagy éppen váratlan fordulattal (Mt 20:10-15) tárja fel a fel nem ismert dolgot (pl. bűnös magatartást leplez le)
- mindig konkrét hallgatóságnak szól: a tömegeknek (Lk 15:3) vagy egy személynek (Lk 7:39-40)
- mindig konkrét céllal hangozott el; pl. a farizeusok kifogásolták, hogy Jézus magához fogadja a kivetetteket, erre három példázatot is elmond (Lk 15. fej.), hogy ezek közös tanulságával igazolja tettét (Isten elveszettek iránti „botránys” szeretetét)
- a példázat feladata az, hogy *válaszra vagy választásra* szólítson fel; tkp. a döntés elé állításnak olyan közvetett módja, amely a képes beszédet használja eszközül; pl. egy történet elmesélésével a hallgatóságot először *kívülállóvá* teszi (nézővé, tárgyilagos ítéletre képes szemlélővé), így éri el, hogy a tanulság *spontán* megértésével önkéntelenül, meglepetésszerűen

maga a hallgatóság fogalmazza meg az üzenetet, és így észrevétlenül maga is a történet szereplőjévé váljon

- Jézus a példázataival vagy azt akarta elérni, hogy hallgatói azonnal megértsék a mondanivalóját (és személye vagy üzenete mellett döntsenek), vagy azt, hogy elsőre ne értsék, zavarba jöjjenek, és így jussanak döntéshelyzetbe: ha a saját elvárásaikhoz ragaszkodnak (pl. Mt 22:34), Jézust otthagyják, sőt ellene fordulnak (pl. Mt 21:45), ha elvárásaikon túllépve odamennek Jézushoz, és megkérdézik, mire gondolt (pl. Mt 13:10-16) a kérdezőkből tanítványok lehetnek
- a példázat tehát vagy tanítva hív változtatásra, tanítványságra, vagy „szűrőként” leplezi le a hallgatóság belső indítékait, amelyen nem akarnak változtatni (valójában nem érdeklődnek).

A példázatok értelmezésekor mindig figyelembe kell venni, hogy...

- Jézus példázatai *formailag sokfélék*: van köztük tanulságos történet (pl. „Ki az én felebarátom?” vö. irgalmas samaritánus), hasonlat („Isten országa olyan, mint a...”), metafora (Jn 6:35 „Én vagyok az élet kenyere”), allegória (Mt 13. feje) vagy közmondás (Mt 15:14 „Vak vezet világtalant”)
- a legtöbb példázat olyan hasonlat vagy történet, amelynek *csak egy* metszéspontja van; a példázat *magva* többnyire egy rövid mondat, amelyet ugyan történet vesz körül, de a történet többi eleme nem üzenet- vagy példaértékű; pl. Mt 16-ban a hamis sáfár története nem csalásra tanít, hanem okos döntésre szólít fel; maga a történet és idézőjelben értendő összefoglalása (16:9) pedig csak akkor meghökkentő, ha elfeledjük, hogy pénzsóvár hallgatóságnak szólt (16:13-14)
- néhány példázat *allegória*, amely metaforák soraként *több* metszéspontot is tartalmaz, azaz több elem is megfeleltethető valami mással (lásd Mt 13. feje. magvető, búza és konkoly példázataihoz Jézus magyarázatait), de ezeket Jézus meg is magyarázza (!)
- a példázatok mindig *azonnal hatottak* a hallgatóságra, mert egyből értették az utalásokat és a váratlan fordulatot (mint vicceseléskor); mi már olvassuk őket, más korban és kultúrában élünk, ezért a szöveggörnyezetben és más háttér információk között sokszor meg kell keresnünk azokat az utalásokat, amelyek alapján megérthetjük a kortársaknak és a mának is szóló üzenetet (mint amikor magyarázni kell a viccet)
- a példázatok képeinek rendszerint egy jelentése van (pl. Mt 13. égi madarak = Sátán), de nem mindig, pl. a kovász = Isten országának terjedése (Mt 13:33), farizeusok felfuvalkodása (Mt 16:6, vö. Gal 5:9, félrevezetés, 1Kor 5:6-8, bűn)
- a példázatok egyes elemei maiakkal is helyettesíthetők, így válnak élet-szerűvé (pl. zsidók számára botrány volt samáriait követendő példának állítani, ma büszke keresztények számára megalázó ateistával példálózni).

2.3. Levelek

Az Újszövetség harmada gyülekezeteknek és magánszemélyeknek írt levelekből áll. Egy részük elsősorban teológiai értekezés (Zsid), más részük alkalmi levél (Filem, 3Jn). A levelek címzettjei gyülekezetek (Róm, 1-2Kor, Gal, Ef, Fil, Kol, 1-2Thessz, 1-2Jn, 1-2Pt, Jak, Júd) vagy vezetők (1-2 Tim, Tit, 3Jn?). A levelekben található kijelentések....

- a *mienktől eltérő kultúrákban* (zsidó, görög, római) hangzottak el; nem egyszer e kultúrák sajátos szokásaiból fakadó problémákkal foglalkoznak, amelyek szintén a helyi viszonyokra érvényes intézkedéseket vontak maguk után; pl. a nők fejének befedésének ügye nem lett volna kérdés a korinthusi szokások nélkül: a házas nők fátyollal fedték be a hajukat, mert ez volt a férjüknek való alárendeltség jele; amikor prófétálás közben levették a fátylukat, kibontott hajukkal magukra vonták a gyülekezet férfi tagjainak figyelmét, szégyent hozva „a fejükre”, azaz férjükre; kultúránként és koronként más jelöli a férjezettséget (ma jegygyűrű), de az alapelv maradandó: a lelki szolgálat nem hatalmaz fel kulturális érzéketlenségre
- mind *konkrét élethelyzetben* születtek, ezért nem mindig a mi kérdéseinkre válaszolnak; pl. 1Kor 7:1 a korinthusiak egy ismeretlen levelére válaszol, amely nem maradt fenn; bár a Pál által sorra vett témákból következtetni tudunk a tartalmára (házasság, válás, özvegyek, hajadonok, hivatás, bálványáldozati hús vétele a piacon, karizmák stb.); nem szabad az írók egész más témában tett kijelentéseit a saját gondolataink bizonyítására felhasználni
- ha *személyes döntést* említenek, nem adnak mindig mindenki számára követendő mintát (pl. Pál nőtlensége)
- mivel konkrét helyzetben születtek, *szükségszerűen töredékesek*; pl. 1Kor 6:2-3 nem közöl részleteket arról, hogy hogyan fognak a hívők egy napon a világ és az angyalok felett ítélkezni, de más iratok sem; tehát túl azon, hogy elfogadjuk Pál kijelentését, nem szabad spekulációkba bocsátkozni.

2.4. Az idézetek

Az Újszövetség több mint kétszázötvenszer idézi konkrétan az Ószövetséget, és több száz olyan mondatot találunk, amely nagyon hasonlít egy ószövetségi mondatra, vagy valószínűleg arra utal, céloz. Az Újszövetség szerzői nem csupán sokszor, hanem legalább *négyféle módon* idézték az Ószövetséget. A Mt 2-ben mind-egyikre találunk példát, a többit is ezek alapján lehet értelmezni:

- *Jövendölés* – amikor az író szerint egy ószövetségi jövendölés szó szerint beteljesedett egy újszövetségi eseményben; hely, idő, személy és történet egybeesésének előre közléséről van szó – Mt 2:5-6 vö. Mik 5:2 (bár Betlehem kicsiny falu, maga a Messiás fog itt megszületni)

- *Előkép* – amikor az író egy ószövetségi eseményt, személyt vagy dolgot képletesen azonosít egy újszövetségi eseménnyel, személlyel vagy dologgal – Mt 2:15 vö. Hós 11:1, 2Móz 4:22-23 (Hóseás nem a Messiásról jövendölt, hanem Izraelről beszélt, de Máté Izraelnek Egyiptomból való szabadulásában a megszületett Messiás menekülésének előképét látja, hiszen a Messiás Izraellel azonosult).
- *Párhuzam* – amikor az író egy ószövetségi eseményt egy vagy néhány hasonló pont alapján párhuzamba állít egy újszövetségi eseménnyel – Mt 2:17-18 vö. Jer 31:15 (Máté a gyermekgyilkosságot az asszír és a babiloni fogságba vitel szörnyűségeivel állítja párhuzamba, ui. Rámából kiindulva hurcolták el Júda gyermekeit i. e. 586-ban, és i. e. 722-ben Ráhel gyermekeit, azaz József és Benjámín leszármazottaiként Izrael gyermekeit; további párhuzamos részletek: Ráhel sírja Betlehem közelében volt, az asszír-babiloni mészárlások és a Heródes idején történt gyermekmészárlás is idegen uralkodó műve)
- *Összefoglalás* – amikor az író egy bizonyos témával kapcsolatban az egész Ószövetség tanítását tömören összefoglalja, anélkül, hogy konkrétan idézne valahonnan – Mt 2:23 (a próféták a Messiásról lényegében azt tanították, hogy meg fogják vetni, és ezt a "názáreti" gúnynév jól összefoglalja, vö. Jn 1:45-46); más példa: Lk 18:31-33, Mt 26:54-56.

Az Újszövetség néhány helyen idéz

- ismeretlen keresztény szerzőktől (Ef 5:14, 1Tim 3:16, 2Tim 2:11-13),
- ismert világi íróktól (1Kor 15:33 az athéni Menander, Tit 1:12 a krétai Epimenidész; ApCsel 17:28 a kilikiai Aratusz és a sztoikus Kleanthész)
- és ószövetségi apokrif vallási irodalomból is (Júd 14-15 az Énók Könyvéből).

Az ő írásaik, kijelentéseik ugyan nem ihletettek vagy sugalmazottak bibliai értelemben véve, de az apostolok elismerték, hogy ők is jutottak igaz felismerésre. Ezért néhány gondolatukat a saját érvelésükbe is beépítették, ami a hallgatóság számára annak a jele volt, hogy ismerik az ő világukat.

Szakirodalom

Általános hermeneutikai (vö. „A Bibliaértelmezés alapelvei” című tanulmány végén)

- Almási Tibor: *Hermeneutika* (GyuRó Art-Press, é.n.)
- Dér Katalin: *A Biblia olvasása* (Kairosz, 2008)
- Gordon Fee, Douglas Stuart: *Kétélű kard* (Harmat, 1996)
- Osborne, Grant R.: *A hermeneutika spirálisa* (KIA, 2002)

Bevezetések a Szentírás egyes könyveibe:

- Rózsa Huba: *Ószövetségi bevezető* (Szent István Társulat, 2012)
- Schultz, Samuel J.: *Üzen az Ószövetség* (KIA, 1992)

- Tenney, Merrill C.: *Újszövetségi bevezető* (KIA, 1997)
- Donald Carson, Douglas Moo: *Bevezetés az Újszövetségbe* (KIA, 2007)
- Tarjányi Béla: *Újszövetségi alapismeretek 1. Az Ősegyház élete, Pál apostol levelei* (Szent Jeromos Bibliatársulat, 2007)
- Tarjányi Béla: *Újszövetségi alapismeretek 2. Jézus örömhíre, az ősegyház tanítása* (Szent Jeromos Bibliatársulat, 2007)

Kommentárok:

- *A Biblia ismerete* kommentársorozat 1-8. (KIA, 1997-1999)
- *A Biblia ma* kommentársorozat (Harmat, 1993 óta folyamatos megjelenés)
- *Az ősi forrás* izraelita kommentársorozat, szerk. Naftali Kraus (1991 óta folyamatos megjelenés több kiadónál)
- Hertz, J.H.: *Szentírás – Mózes öt könyve és a haftárák* 1-5. (Makkabi, 1984)
- *Jeromos Bibliakommentár* 1-3. (Szent Jeromos Bibliatársulat, 2002)
- *Jubileumi kommentár* 1-3. (Kálvin, 1995)

Egyes műfajokról:

- Kozma Zsolt: *Jézus Krisztus példázatai* (Iránytű, 2002)
- Tarjányi Béla: *Példabeszédek* (Szent Jeromos Bibliatársulat, 1998)
- Dér Katalin: *A Jelenések könyve* (Kairosz, 2014)